Posudek oponenta disertační práce PhDr. Davida Vícha

"Bronzová industrie mladší a pozdní doby bronzové z ornice na pomezí východních Čech a severozápadní Moravy"

předkládané v roce 2024 na Ústavu pro archeologii FF UK Praha

I. Stručná charakteristika práce

Předkládaná práce se věnuje zajímavému a aktuálnímu tématu, souvisejícímu s masovou aplikací detektorových prospekcí v posledních desetiletích. Autor, který je jedním z čelných specialistů na toto téma v české archeologii, se zaměřil na dosud značně opomíjenou problematiku redeponových kovových nálezů z ornice. Tyto artefakty mají sice omezenou vypovídací schopnost, danou ztrátou původního kontextu a mnohdy značným poškozením vlivem dlouhodobého pohybu v ornici, jak však autor ve své práci dokládá, má význam se jim podrobně věnovat. Na příkladu kovových předmětů datovatelných do epochy popelnicových polí ukazuje na vědecký potenciál těchto dosud podceňovaných artefaktů.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Disertační práce D. Vícha je poctivou studií, která analyzuje a vyhodnocuje poměrně málo atraktivní téma sekundárně redeponovaných kovových artefaktů z ornice, nalezených pomocí detektorových prospekcí. Ty prováděl sám autor v letech 2005 až 2015 a získal při nich téměř tisíc artefaktů, které v práci komplexně hodnotí. Víchova práce tak jednoznačně ukazuje na význam povrchových prospekcí za pomoci detektoru kovů. Díky ní bylo na běžných sídlištích doby popelnicových polí nalezeno velké množství a bohaté spektrum kovových artefaktů, což jasně ukazuje, že ve sledovaném období byly kovové výrobky standardní součástí každodenního života tehdejších lidí. Neméně důležitým je i poznatek, že se na mnoha sídlištích běžně pracovalo s kovem, jak dokládají početné slitky, zlomky ingotů i výlitků ústí odlévacích kanálků.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Předložená práce David Vícha má jasnou a přehlednou koncepci, začínající tradičně vymezením pojmů, definicí sledovaného území, jeho přírodními podmínkami a dějinami bádání, které je rozděleno na historii regionálního výzkumu (kap. 5) a pak na dějiny poznání bronzové industrie v českých zemích (kap. 6). Toto vyčlenění dvou samostatných kapitol k dějinám bádání má v kontextu tématu práce svou logiku, a lze s ním tedy souhlasit.

V následných dvou kapitolách (kap. 7 a 8) přináší autor shrnutí kulturních poměrů a užívaných periodizací mladší a pozdní doby bronzové v obou sledovaných regionech i v sousedních oblastech. Autor dokládá znalost relevatní základní literatury k tématu, k těmto kapitolám tedy nemám žádné připomínky.

Jádrem předložené práce je ovšem detektorová prospekce a otázky spojené s tímto významným fenoménem. Že je autor s daným tématem výborně obeznámen, dokládají nejen příslušné kapitoly oponované práce, ale i řada dalších publikací D. Vícha a v nesposlední řadě i autorem organizované konference na téma detektorů kovů v archeologii a spolupráce s vřejeností v tomto citlivém tématu.

Metodická kapitola č. 9 předložené práce shrnuje problematiku užívání detektorů kovů v České republice a její právní rámec, definuje základní metody prospekce s detektory a popisuje základní přístrojové vybavení. Podrobně se pak autor věnuje detektorovým prospekcím zejména zemědělsky obdělávané půdy, zmiňuje ale i prostředí lesního terénu. U problematiky oraných ploch bych ještě uvítal zmínku o možném riziku redepozice ornice z jiných míst, pochopitelně včetně archeologických artefaktů. V některých regionech naší republiky to může představovat značný problém, který může vést i k vytváření pseudolokalit.

V případě dokumentace detektorem nalezených artefaktů v intaktních situacích uvádí autor metodiku dokumentace a exkavace daného artefaktu (s. 33-34), nezmiňuje však odběr vzorků pro plavení. Přitom na povrchu kovového artefaktu a v okolní zemině se mohou nacházet jak organické zbytky (např. obalu artefaktu, pylové záznamy, rostlinné makrozbytky, uhlíky apod.), tak i drobné artefakty, okem jen obtížně zachytitelné.

V tabulkách 1 a 2, které sumarizují informace o detektorových prospekcích, není vysvětleno, jaký je rozdíl mezi nulou a pomlčkou v předposledním odstavci (viz Tab. 1, lokality Cerekvice nad Loučnou 14 a Domoradice 1b).

V dalších kapitolách autor operuje se základními kategoriemi komponent, které označuje jako "sídliště" či "ojedinělé nálezy" (pohřební památky nebyly prospekcemi zachyceny). Autor si ovšem uvědomuje, že klasifikace lokality jako "sídliště" může být v mnoha případech sporná, přičemž je diskutabilní, jestli jen přítomnost keramických zlomků (na rozdíl od nálezů mazanice či vyoraných výplní zahloubených objektů – srov. s. 88) je dostatečným kritériem pro označení daného naleziště jako sídlištní lokality.

Velkou část oponované práce zabírá typologicko-chronologická analýza kovových artefaktů, z nichž většinu lze s větší či menší jistotou datovat do mladší nebo pozdní doby bronzové. Pozitivně hodnotím skutečnost, že autor věnuje pozornost i nálezům z předchozí střední doby bronzové, které jsou dosud ve sledovaných regionech velmi vzácné. K nejpočetnějším nálezům datovatelným do závěru starší a počátku střední doby bronzové patří jehlice s kulovitou hlavicí s šikmým otvorem, který nebyl provrtaný, ale vznikl při odlévání výrobku – přimlouval bych se proto za upuštění od zažitého termínu "provrtaná kulovitá hlavice", který i autor opakovaně používá (s. 45-47). Samotná typologicko-chronologická analýza kovových artefaktů ze střední až pozdní doby bronzové je provedena poctivě a nemám k ní výhrady.

V kapitole 12 řeší autor vztah bronzových artefaktů k areálům aktivit, přičemž se zde dotýká i definice tzv. ojedinělých nálezů. V této pasáži bych uvítal stanovení jasného prostorového kritéria pro odlišení dvou či více kovových artefaktů, tj. kdy dle autora tvoří jednu komponentu a od jaké vzájemné vzdálenosti lze již hovořit o dvou (či více) samostatných ojedinělých nálezech?

V závěrečných kapitolách se autor věnuje vedle jiných témat i kvantifikaci bronzové industrie (kap. 13). Čtenář se zde např. dozví, že na oraných plochách v areálech sídlišť téměř chybějí militárie, s výjimkou hrotu šípů. To vede autora k názoru o luku a šípu jako nejrozšířenější zbrani té doby (s. 96). Osobně bych však byl v tomto případě opatrnější – budeme-li alespoň část kovových artefaktů ze sídlišť považovat za předměty ztrátové či ponechané na místě, pak lze předpokládat, že cennější zbraně typu mečů, dýk či kopí byly asi odnášeny a následně ukládány intencionálně jako depozita či jako součásti hrobových výbav. Dnešní evidence militárií v ornici v areálech sídlišť tak nemusí odrážet zastoupení zbraní v původní živé kultuře.

Důležitým tématem spojeným s kovovými artefakty z ornice je jejich fragmentarizace, je proto potěšitelné, že se D. Vích tomuto tématu ve své práci rovněž věnuje (kap. 14). Přestože se v některých případech může jednat o intencionální (rituální) ničení artefaktu již v pravěku, ve většině případů autor konstatuje, že se jedná o neúmyslné poškození v důsledku používání předmětu nebo o důsledek postdepozičních procesů, zejména pohybu v ornici.

Autor ve své práci neopomněl ani prostorové aspekty, tj. distribuci kovových artefaktů v rámci jednotlivých sídlištních areálů (kap. 15). Přes očekávané výsledky, spojené např. s identifikací výrobních areálů (jako jsou metalurgické aktivity v rámci sídliště), nepřinesly analýzy prováděné pomocí programu Quantum GIS téměř žádné přesvědčivé výsledky. Za zmínku stojí pouze koncentrace hrotů šípů v dílčích areálech dvou sídlišť.

Předložená disertační práce Davida Vícha představuje poctivé dílo, jak ukazuje i pečlivě provedený katalog lokalit a popis i kvalitní vyobrazení všech analyzovaných artefaktů. U kreseb nálezů by měl být uveden autor vyobrazení – pokud se jedná o samotného autora, je pak třeba ocenit i jeho výtvarné nadání.

Po formální stránce je práce napsaná kvalitně a čtivě, téměř bez gramatických či stylistických pochybení. Drobné jazykové nedostatky (např. s. 7: "*Jaké kategorie bronzová industrie se vyskytují*..."; několikrát se opakující slovo "*záměrně*" v druhém odstavci na s. 9; vypadlé slovo ve větě na s. 34 "*Z „lužické“ oblasti Čech a Moravy se s publikovanými sídlišti stále setkáváme spíše, využijeme...*"; nelogická formulace na s. 35: "*přesný počet bohužel není nespecifikován*") jsou většinou jen marginálními prohřešky. Občas se objeví i větší gramatické pochybení (s. 38: "*období byly zastoupeny*"; s. 89: "*musely bychom*..."; s. 104: "*předmětem analýzy se staly sídliště*"), v celkovém objemu předložené práce se ovšem jedná o jednotliviny.

Dovolím si zde upozornost ještě na jednu drobnost: zatímco u prvního svazku je autor uveden titulem "PhDr.", u svazku druhého má před jménem "Mgr.". Je to ovšem jen úsměvná drobnost, která nijak nesnižuje pozitivní dojem z formální stránky práce.

IV. Dotazy k obhajobě

1. Setkal se autor při průzkumech ornice s případem jejího přemístění? Řešil někdy možnost sekundární (novodobé) redepozice nalezených artefaktů?
2. Je podle autora přítomnost keramických zlomků dostačujícím kritériem pro označení lokality jako „sídliště“?

3. Jak autor chápe pojem „ojedinělý nález“ z hlediska prostorového vymezení, tj. od jaké vzdálenosti mezi artefakty lze již uvažovat, že se jedná o samostatné „ojedinělé“ nálezy a ne o předměty z jednoho kontextu?

V. Závěr

Celkově hodnotím práci Davida Vícha pozitivně. Autor otevírá dosud značně opomíjené téma detektorových nálezů z ornice a přesvědčivě dokládá jejich význam pro poznání mnoha aspektů života lidí (nejen) v mladší a pozdní době bronzové. Upozorňuje rovněž na některé dosud málo poznané aktivity v areálech rovinných sídlišť, jakými jsou doklady metalurgie. Jedná se o poctivě provedenou práci, vycházející z autorových mnohaletých terénních průzkumů.

Předběžně klasifikuji předloženou disertační práci jako *prospěl*.

V Českých Budějovicích dne 15. 1. 2024

Doc. Mgr. Ondřej Chvojka, Ph.D.